

Zygfried Juczyński Kredytowy system studiów psychologicznych

W artykule przedstawiono główne założenia planu studiów opartego na zasadach punktów kredytowych, wdrożonego w Uniwersytecie Łódzkim na kierunku psychologii w roku akademickim 1994/95. Omówienie systemu kredytowego poprzedzono uwagami na temat uregulowań prawnych zawodu psychologa w naszym kraju oraz pokazaniem różnicowań w systemach kształcenia uniwersyteckiego w Polsce i w państwach europejskich.

Preferowane dziś standardy edukacji wiążą się z potrzebą tworzenia programów dostosowanych do indywidualnych zainteresowań i predyspozycji studiujących oraz do przekazywania nie tylko wiedzy, ale także umiejętności.

Kredyt jest standardową jednostką, która w postaci punktowej wyraża określone wymagania dydaktyczne. Po V semestrze student wybiera dwie specjalności: podstawową (I) oraz dodatkową (II). Programy specjalizacyjne składają się z różnych kursów, przyporządkowanych do trzech bloków: A – podstawowego, B – rozszerzającego oraz C – uzupełniającego. Każdy kurs ma z góry przypisaną wysokość punktów kredytowych uzyskiwaną po jego zaliczeniu. Zarówno specjalności, jak i kursy są swobodnie wybierane przez studentów. Włączenie oferowanego kursu do planu zajęć zależy od liczby studentów, którzy zadeklarują jego wybór. Ukończenie studiów wymaga zgromadzenia kredytu w wysokości 700 punktów, zaliczenia miesięcznej praktyki wakacyjnej, zdania kolokwium końcowego zaliczającego specjalności I i II oraz przedstawienia i obronienia pracy magisterskiej.

W kwietniu 1994 r. Rada Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego zatwierdziła nowy plan studiów na kierunku psychologii, który został wprowadzony w roku akademickim 1994/95. Zasadniczą nowością tego planu było wprowadzenie systemu kredytowego w drugiej połowie studiów.

Z perspektywy minionych dwóch lat można już się pokusić o wstępną ocenę nowego systemu, a przede wszystkim odpowiedzieć sobie na kilka pytań. A mianowicie: w jakim stopniu wprowadzone zmiany przyczyniły się do podniesienia poziomu studiów i ich uatrakcyjnienia oraz jak dalece dokonane zmiany są zgodne z oczekiwaniami samych studentów, a także z europejskimi standardami?

Zanim przejdę do omówienia zasad studiowania na podstawie systemu punktów kredytowych, przedstawię specyfikę zawodu psychologa oraz obecne uregulowanie prawne wykonywania tej profesji w naszym kraju.

Uregulowania prawne wykonywania zawodu psychologa

W naukach stosowanych, a do takich należy psychologia, na kształcenie wpływa nie tylko struktura studiów wyższych, ale także status prawny zawodu i warunki zatrudnienia.

Zwłaszcza te ostatnie wywierają wpływ na znaczne zróżnicowanie kształcenia w poszczególnych państwach. W odniesieniu do psychologii wiele państw europejskich nie ma żadnych uregulowań prawnych, a są wśród nich kraje, jak np. Niemcy, w których zawód psychologa ma silną pozycję. W większości krajów regulacje prawne uprawnień zawodowych pozostają w gestii odpowiednich ministerstw (McPherson 1993).

W Polsce psychologowie pracują głównie w placówkach podlegających resortom zdrowia i edukacji, które ustalają własne standardy szkolenia oraz kryteria przyznawania uprawnień zawodowych. W zakresie psychologii klinicznej od 1983 r. obowiązuje dwustopniowa specjalizacja, zgodna z zasadami przyjętymi dla specjalności medycznych (*Zarządzenie ...* 1983).

Oprócz działań podejmowanych przez organy administracji państwowej coraz większego znaczenia zaczynają nabierać przedsięwzięcia różnych ciał samorządowych. Podobnie jak w zawodzie lekarza izby lekarskie, tak w psychologii pewne uprawnienia zawodowe przyznaje Polskie Towarzystwo Psychologiczne (PTP), które od kilku lat nadaje certyfikaty potwierdzające posiadanie odpowiednich kwalifikacji zawodowych oraz licencje regulujące praktykę psychoterapeutyczną.

Warunki zatrudnienia oraz dotychczasowe uregulowania wyznaczają obecny status psychologa w Polsce, który – w porównaniu z większością krajów europejskich – można by uznać za prawie zadowalający. Brakuje jeszcze prawnego uregulowania statusu zawodowego. Odpowiedni projekt, dotyczący zawodu psychologa i samorządu psychologicznego, od dłuższego już czasu czeka na rozpatrzenie przez Sejm. Natomiast przyszłe losy zawodu psychologa będą z pewnością w dużej mierze uzależnione od uregulowań w zakresie ubezpieczeń społecznych czy świadczeń zdrowotnych (w przypadku psychologów klinicznych), a także od zmian systemowych w szkolnictwie (w odniesieniu do psychologów zajmujących się wychowaniem i nauczaniem).

Jak w tym kontekście wygląda edukacja uniwersytecka studentów psychologii?

Zróżnicowanie kształcenia uniwersyteckiego

W zakresie edukacji nasza „droga do Europy” wydaje się dłuższa. Być może fakt, że dotychczasowe kształcenie uniwersyteckie w Europie nie jest jednolite, ułatwi nam dostosowanie się do wymaganych standardów.

W Polsce, podobnie jak w większości państw europejskich, ukończenie studiów daje kwalifikacje zawodowe. Na ogół pierwsze semestry studiów psychologicznych są przeznaczone na kształcenie podstawowe i poświęcone psychologii jako dziedzinie nauki. W tym zakresie Europejska Federacja Stowarzyszeń Psychologów Profesjonalnych (EFPPA) ustaliła pewien zestaw „optymalnych standardów” dla szkolenia przyszłych psychologów, zgodny zresztą z rekomendacjami amerykańskimi (EFPPA, 1990). Dopiero w dalszym przebiegu studiów następuje podział na specjalności i wybór przedmiotów z nimi związanych.

Studia są traktowane raczej jako naukowe przygotowanie do zawodu. Uniwersytet ma więc w głównej mierze zapewnić edukacyjne przygotowanie do zawodu, zaś kształcenie specjalistyczne, często w bardzo wąskich obszarach praktyki, następuje po uzyskaniu dyplomu i jest organizowane oraz finansowane przez pracodawcę (odpowiedni resort).

Czas trwania szkolenia potrzebnego do uzyskania uprawnień zawodowych nie odbiega u nas od reszty Europy. W przypadku psychologii klinicznej wymagany jest 2-letni staż kliniczny na I stopień specjalizacji oraz 3-letni na II stopień. Staże kliniczne wymagają na ogół

pracy pod nadzorem, zaś uniwersytety kształcące psychologów nie dysponują (w przeciwieństwie do szkolnictwa medycznego) własną bazą kliniczną. Dlatego też mało realne wydaje się przerzucenie szkoleń specjalistycznych na barki uniwersytetów.

Standardy edukacji

Już dzisiaj wykształcenie jest coraz częściej postrzegane jako podstawowy czynnik rozwoju i dobrobytu państwa. Wymaga to stałego doskonalenia systemów edukacji i przechodzenia z kształcenia elitarnego na coraz bardziej masowe. Wiąże się z tym potrzeba tworzenia programów studiów dostosowanych do indywidualnych zainteresowań i predyspozycji oraz do zmieniającego się zapotrzebowania, zorientowanych na przekazywanie nie tylko wiedzy, ale także umiejętności.

Zarządzenie 89/48/EEC Wspólnoty Europejskiej dotyczące „wzajemnego uznawania uprawnień związanych z wyższym wykształceniem” obliguje do większego zharmonizowania zarówno czasu trwania, jak i treści kształcenia. Tego typu ustalenia są wręcz konieczne w pewnych zawodach i miały już miejsce wcześniej np. w medycynie.

Czynnikiem wymuszającym konieczność wzajemnego dostosowywania się są również działania agencji międzyrządowych, np. Światowej Organizacji Zdrowia, wytyczającej pewne ogólne standardy w zakresie polityki zdrowotnej. Przykładem zharmonizowania działań w ramach szkolnictwa wyższego może być program ERASMUS, promujący kursy organizowane wspólnie przez uniwersytety z kilku krajów i umożliwiające przenoszenie się studenta z jednej uczelni na drugą dzięki wyrażeniu jego dorobku w jednostkach standardowych.

Zasady systemu kredytowego

Kredyt jest standardową jednostką, która w postaci punktowej wyraża określone wymagania dydaktyczne. Pozyskuje się go za zaliczanie różnego rodzaju zajęć. Związane z nimi wymagania, jak np. obecność na zajęciach czy zdanie kolokwium, wiążą się z przyznaniem z góry określonej wysokości kredytu. Dysponując odpowiedniej wysokości kredytem można ukończyć studia.

Uzasadnienia dla takiego sposobu rozliczania studiów mogą być różne, zarówno z punktu widzenia studentów, jak i nauczycieli akademickich. Warunkiem nieodzownym do wprowadzenia takiego systemu jest możliwość zaoferowania przez dany kierunek na tyle bogatej i zróżnicowanej oferty kształcenia, że student może wybierać przedmioty zgodnie ze swoimi indywidualnymi predyspozycjami oraz zainteresowaniami. Konsekwencją tego jest wzbogacenie i uatrakcyjnienie studiów.

Warunek ten może jednak być przeszkodą nie do pokonania dla dość wąskich kierunków czy specjalności, w których prawie wszystkie przedmioty są traktowane jako obligatoryjne. W systemie kredytowym każde zajęcie jest *de facto* ofertą do wyboru. O tym, czy zostanie wprowadzone do bieżącego planu zajęć, decydują jego uczestnicy. Doborem można co prawda „sterować” poprzez przyznawanie wielkości kredytu lub zawężenie oferty, nie zmienia to jednak faktu, że istnieje możliwość, iż niektóre zajęcia nie zostaną wybrane.

W sytuacji, gdy system kredytowy wprowadzamy jedynie w drugiej części studiów, zupełnie bezzasadne są obawy, że student może zdobywać wiedzę niepełną i wybiórczą. Możliwe jest

na by zastosować system kredytowy od początku studiów, lecz wymagałoby to zbudowania kilku równoważnych modułów czy zestawów standardów, które zapewniłyby zdobycie wiedzy podstawowej wymaganej dla danego kierunku czy specjalności.

Kredyt może być przyznawany za różnego rodzaju zajęcia, również za staże zagraniczne, okresowe studia na innych uniwersytetach itp. W systemie kredytowym studiowanie nabiera charakteru dotychczasowej indywidualnej organizacji studiów, z tym że od samego studenta wymaga się większej aktywności. Do ukończenia studiów wymagane jest zebranie odpowiedniej wielkości kredytu.

System kredytowy na kierunku psychologii w Uniwersytecie Łódzkim

Pierwsza połowa studiów psychologicznych ma charakter kształcenia podstawowego i ogólnego oraz jest poświęcona psychologii jako dyscyplinie naukowej. Przedmioty mają charakter obligatoryjny i obejmują również dziedziny wiedzy pokrewne psychologii, jak np. filozofia, logika, socjologia, czy dziedziny powiązane z psychologią, jak np. biologiczne podstawy zachowania, statystyka, informatyka. Przede wszystkim jednak student otrzymuje podstawową wiedzę z zakresu psychologii ogólnej, rozwojowej i społecznej.

Bezpośrednim wprowadzeniem do drugiego etapu kształcenia są zajęcia z psychologii stosowanej. Przegląd podstawowej problematyki uprawianej w obrębie tych dyscyplin ma ułatwić dokonanie wyboru dwóch specjalności pogłębianych w drugiej części studiów, która dotyczy psychologii profesjonalnej. Wybrane specjalności dają ukierunkowanie specjalizacyjne, które powinno być pogłębiane po ukończeniu studiów.

W drugiej części studiów położono nacisk na uczenie umiejętności praktycznych w ramach kształcenia specjalizacyjnego, które można rozpocząć od VI semestru. Wymagane jest całkowite zaliczenie etapu kształcenia podstawowego, co jest podstawą do wydania przez Dziekanat *karty specjalizacyjnej*, niezbędnej do zapisania się na zajęcia.

Obowiązujące zasady studiowania oparte na systemie kredytowym można ująć w następujących punktach.

- Po V semestrze każdy student ukierunkowuje swoje zainteresowania na dwie specjalności, z których jedna traktowana jest jako podstawowa (I), druga – jako dodatkowa (II). Pierwsza obejmuje szerszy zakres wiedzy i umiejętności oraz wiąże się z obowiązkiem zaliczenia wakacyjnej praktyki zawodowej. Do końca VI semestru można zmienić swój dotychczasowy wybór.

Wprowadzenie dwóch specjalności (zamiast jednej, jak to było dotychczas), a zarazem wprowadzenie kilku nowych specjalności, umożliwia zdobycie szerszych kompetencji. Ma to znaczenie w sytuacji, gdy absolwenci nie zawsze wiedzą, gdzie znajdą zatrudnienie. Z drugiej strony, przemiany społeczne i gospodarcze zaistniałe w ostatnich latach wymagają bardziej elastycznego dostosowywania się do nowych potrzeb i zmienionej sytuacji rynkowej.

- Programy specjalizacyjne składają się z różnych zajęć (nazywanych kursami), porządkowanych do trzech bloków. Bloki te wiążą się z wybraną specjalnością I i II.

Blok A – podstawowy, wchodzi w zakres zarówno specjalności podstawowej, jak i uzupełniającej;

Blok B – rozszerzający, dotyczy tylko specjalności I;

Blok C – uzupełniający, stanowi wzbogacenie kształcenia specjalizacyjnego w obrębie specjalności I lub II, a nawet poza tymi specjalnościami.

● W blokach A i B zajęcia mają charakter obligatoryjny, tzn. są przypisane wybranej specjalności. Jednak każda specjalność, w miarę możliwości, jest zobowiązana do przedstawienia bogatej oferty programowej (optymalnie – dwukrotnie większej liczby kursów niż wymagane minimum), co pozwala na dokonywanie wyboru zajęć według własnych predyspozycji i zainteresowań również w tych blokach.

Z kolei do bloku C zajęcia są swobodnie dobierane przez studentów spośród wszystkich oferowanych kursów (chyba że kwalifikacja na określony kurs wymaga spełnienia odpowiednich warunków wstępnych (tzw. prerekwizytów).

● Poszczególne kursy mogą mieć następujące formy:

- konwersatorium;
- ćwiczenie specjalizacyjne;
- warsztat;
- seminarium tematyczne i in.

Każdy kurs ma z góry przypisaną wysokość punktów kredytowych uzyskiwaną po jego zaliczeniu. Wysokość kredytu odpowiada zasadniczo liczbie godzin trwania danego zajęcia w semestrze (z reguły 30 lub 15 godz.). Jednak pewne zajęcia, ze względu na ich podstawowe znaczenie w danej specjalności lub z powodu dodatkowych wymagań (np. zaliczenie z oceną), są preferowane dodatkowymi punktami.

● Każdy student wybiera dwie specjalności (I i II). Zaliczenie I specjalności wymaga zgromadzenia minimum 300 punktów kredytowych, po 100 w każdym z bloków A, B i C. Z kolei zaliczenie II specjalności wymaga uzyskania minimum 200 punktów kredytowych, tj. 100 z bloku A oraz 100 z bloku C.

● Uzyskanie koniecznego minimum 100 punktów wymaga zaliczenia co najmniej 90 godzin zajęć kursowych. Dla specjalności podstawowej przyjęto minimum w wysokości 270 godzin, zaś dla specjalności dodatkowej – 180 godzin.

Wymagania związane z zasadami kredytowania przedstawiono na rysunku 1.

● Aktualna oferta kształcenia, zarówno na poziomie I, jak i II, obejmuje następujące specjalności:

- psychologia wychowania;
- psychologia resocjalizacji;
- psychologia zdrowia;
- psychologia kliniczna;
- psychologia zarządzania i doradztwa zawodowego;
- psychologia rozwoju psychospołecznego.

● Włączenie wymienionych wyżej specjalności do planu zajęć w danym roku akademickim zależy od liczby wybierających ją studentów. Może się zdarzyć, że określona specjalność obowiązuje jedynie na poziomie specjalności dodatkowej (II). Jako specjalność I, daje automatycznie możliwość jej wyboru na poziomie II.

Podobnie włączenie oferowanego kursu do planu zajęć zależy od liczby studentów, którzy zadeklarują jego wybór. Zgodnie z zasadami przyjętymi obecnie w Uniwersytecie Łódzkim, wymagania dotyczące liczebności studentów na poszczególnych rodzajach zajęć są następujące:

- zajęcia specjalizacyjne: 8 – 15 punktów;
- konwersatoria, ćwiczenia: 12 – 20 studentów;
- zajęcia fakultatywne: od 8 studentów.

Rysunek 1
Elementy składowe specjalności I i II

SPECJALNOŚĆ PODSTAWOWA (I)

BLOK A <i>PODSTAWOWY</i>	BLOK B <i>ROZSZERZAJĄCY</i>	BLOK C <i>UZUPEŁNIAJĄCY</i>
minimum 90 godzin <i>100 punktów</i>	minimum 90 godzin <i>100 punktów</i>	minimum 90 godzin <i>100 punktów</i>
SPECJALNOŚĆ DODATKOWA (II)		
BLOK A <i>PODSTAWOWY</i>		BLOK C <i>UZUPEŁNIAJĄCY</i>
minimum 90 godzin <i>100 punktów</i>		minimum 90 godzin <i>100 punktów</i>

● Zaliczenie specjalności podstawowej i dodatkowej, udokumentowane w *karcie specjalizacyjnej*, wymaga zdania kolokwium końcowego u opiekuna, a wcześniej – w przypadku specjalności I – odbycia miesięcznego stażu zawodowego w okresie wakacji.

● Kontrola postępów w studiowaniu i związane z tym zaliczanie semestru lub roku (wymagane np. do otrzymania stypendium) opiera się na przyjętych minimach wielkości kredytu, który trzeba zgromadzić, a mianowicie:

semestr VI – zaliczenie wszystkich przedmiotów z okresu kształcenia podstawowego;

semestr VII – zgromadzenie 200 punktów kredytowych;

semestr VIII – zebranie 400 punktów kredytowych (łącznie z poprzednimi);

semestr IX – posiadanie na koncie 600 punktów;

semestr X – spełnienie wszystkich wymaganych warunków, tj. uzyskanie:

– 300 punktów w ramach specjalności I i zdanie kolokwium zaliczeniowego;

– 200 punktów z tytułu specjalności II i zdanie kolokwium;

– 200 punktów za zajęcia monograficzne;

– złożenie pracy magisterskiej.

● W drugiej połowie studiów prowadzone są również zajęcia monograficzne, które mają charakter fakultatywny. Ich rodzaj i wysokość kredytów ustala kierownik Katedry. W porozumieniu z kierownikiem Katedry można również uczęszczać na zajęcia prowadzone poza Katedrą.

Wdrożenie systemu kredytowego

Wdrożenie nowego planu studiów następowało stopniowo. W jego trakcie wyłoniła się konieczność wprowadzenia pewnych ustaleń wykonawczych, których zasady można sprowadzić do kilku punktów, a mianowicie:

- Program zajęć powinien być tak rozłożony w czasie, aby możliwy był ich bezkolizyjny wybór. W praktyce sprowadza się to do przypisania zajęć z poszczególnych specjalności do określonych dni tygodnia i utrzymywania tego planu w następnych latach. Umożliwia to, w przypadku zachodzenia na siebie zajęć planowanych do wyboru, ich przenoszenie na rok następny. Wskazane jest również, aby zajęcia miały ten sam czas trwania i wszystkie zaczynały się o tej samej porze.

- Dla ułatwienia korzystania z harmonogramu zajęć wprowadzono oznaczenia identyfikacyjne (kody) w których:

- pierwsza cyfra oznacza specjalność (według kolejności podanej na s. 109);
- drugie oznaczenie literowe określa blok zajęć (A lub B);
- ostatnia cyfra przypisana jest ściśle określonemu kursowi.

Kod 4Bx oznacza więc, że chodzi tu o zajęcia x z bloku B, specjalności z zakresu psychologii klinicznej.

- Po zaliczeniu wszystkich przedmiotów etapu kształcenia podstawowego otrzymuje się w dziekanacie *kartę specjalizacyjną*, w której prowadzący zajęcia potwierdzają zakwalifikowanie, a później zaliczenie kursu i wysokość uzyskanego kredytu. Jest to, z jednej strony, forma kontraktu, która nakłada określone zobowiązania. Z drugiej strony, *karta* umożliwia również kontrolę postępów w studiowaniu.

4. Wyboru dwóch specjalności dokonuje się pod koniec V semestru studiów poprzez złożenie odpowiedniej deklaracji. Równocześnie w deklaracji podaje się wykaz kursów planowanych do zaliczenia w następnym semestrze. Wymaga to wcześniejszego wywieszenia ofert programowych (według ustalonego wzoru).

W przypadku wystąpienia zbyt jednolitych wyborów określonych kursów może zająć konieczność prowadzenia selekcji ustalającej pierwszeństwo w uczestnictwie na danym kursie. Preferencje mają ci studenci, dla których kolejno:

- dany kurs jest elementem składowym bloku A/B specjalności podstawowej;
- wybrany kurs jest elementem składowym bloku A specjalności dodatkowej;
- pozostali – zaliczający kurs w ramach bloku C, według kolejności zgłoszeń.

W przypadku skrajnie jednostronnych wyborów specjalności, o decyzji zakwalifikowania do specjalności I czy II może decydować ocena uzyskana z właściwego przedmiotu stosowanego. W trakcie VI semestru możliwe jest dokonywanie zmian wybranych specjalności.

- Pod koniec każdego semestru wywiesza się oferty kursów (kod, temat, liczba miejsc itp.), możliwych do wyboru w następnym semestrze. Zmiany zajęć można dokonać nie później niż do dwóch tygodni od ich rozpoczęcia. Po tym terminie należy zarejestrować swój udział w kursie poprzez uzyskanie w karcie podpisu osoby prowadzącej kurs.

- Każdy kurs jest powtarzany w następnym roku, w tym samym terminie. Kursy cieszące się dużym zainteresowaniem mogą być prowadzone w danym semestrze w kilku grupach lub też powtarzane w następnym semestrze.

Z przyjętych założeń wynika, iż każdy student (według limitu przyjęć na I rok) ma możliwość wyboru dowolnego kursu, chociaż nie zawsze jest to możliwe w pierwszym terminie.

● Kursowy i kredytowany system zajęć sprawia, iż poszczególne zajęcia nie są ściśle przypisane do konkretnego roku studiów. Jednakże – w celu uniknięcia spiętrzenia zajęć oraz związanych z tym dodatkowych trudności w zakwalifikowaniu się do preferowanych przez siebie kursów – wskazane jest ich wybieranie zgodnie z podanym wzorcowym planem studiów.

Ocena dotychczasowych doświadczeń

Dotychczasowe doświadczenia w zakresie kredytowego systemu studiów psychologicznych należy ocenić pozytywnie, i to zarówno z perspektywy prowadzących zajęcia, jak i studentów. Więcej wyjaśnień wymagali prowadzący zajęcia niż studenci. Po dwóch pierwszych semestrach znikła, obserwowana u niektórych nauczycieli akademickich, pewna nieufność i ostrożność. Okazało się bowiem, że studenci wybierają różne zajęcia i specjalności, a to, że niektóre są bardziej popularne, jest może powodem do dumy dla prowadzącego, lecz w dalszej perspektywie stanowi dodatkowe obciążenie.

Dla studentów studia psychologiczne stały się bardziej interesujące oraz lepiej dostosowane do ich zainteresowań i możliwości. Nie wystarczy teraz bowiem przepisać z tablicy rozkład zajęć, gdyż wcześniej trzeba dobrze zapoznać się z zasadami studiowania i na bieżąco analizować oferty kursów. Podstawową sprawą stał się więc dostęp do informacji. W tym zakresie istotną rolę spełnił (i nadal spełnia) opracowany dla studentów *Informator o studiach psychologicznych*. Składa się on z dwóch części i liczy ponad 300 stron. Zawiera podstawowe dane dotyczące zasad rekrutacji i studiowania, programów zajęć etapu kształcenia podstawowego i specjalizacyjnego (wraz z wykazami lektur) oraz informacje dotyczące struktury i składu osobowego Katedry. Zamieszczono w nim ponadto tekst kodeksu etyczno-zawodowego psychologa oraz wiele innych przydatnych informacji (m.in. mapę zawierającą oznaczenia miejsc ważnych dla studenta). Ważną sprawą było również wprowadzenie komputerowej rejestracji kredytów, co umożliwi weryfikację informacji zawartych w indeksie i karcie specjalizacyjnej.

Wdrożony system wymaga dalszych udoskonaleń. Zdobyte doświadczenia pomagają w jego ciągłym doskonaleniu. Można żywić przekonanie, że wprowadzone zmiany przybliżają nas nieco do europejskich standardów edukacji. Cieszy nas, że w podobnym kierunku zamierzają pójść inne kierunki studiów na Uniwersytecie Łódzkim.

Literatura

EFPPA 1990

Optimal Standards for the Training of European Professional Psychologists. Oslo: EFPPA Secretariat.

McPherson F.M. 1993

Szkolenie psychologów klinicznych w Europie. „Nowiny Psychologiczne”, nr 1.

Zarządzenie ... 1993

Zarządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 1 lutego 1983 r. w sprawie specjalizacji lekarzy, lekarzy dentyistów, magistrów farmacji oraz innych pracowników z wyższym wykształceniem zatrudnionych w służbie zdrowia i opiece społecznej. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej”, nr 3, p. 12.